

گفت و گو به مثابه آغاز و پایان

مروری بر کتاب «در ستایش گفت و گو» نوشته خسرو ناقد

حامد زارع

■ ■ ■

اماد نخستین گفتار کتاب که عنوان «سفر رویایی گوته به مشرق زمین» را بر پیشانی دارد، در سفر معنوی یوهان ولفگانگ گوته، شاعر و نویسنده نامدار آلمانی به مشرق زمین سخن رفته است. گوته در «دیوان شرقی- غربی» خود که خسرو ناقد آن را محل تلاقی فرهنگ و ادبیات شرق و غرب، و دیدار و گفت و گو آنها می‌داند، به ستایش از شاعران و نویسندگان بزرگ فارسی زبان پرداخته است. «صندلی‌های سنگی شهر ایماز» عنوان یکی از گفتارهای کتاب است. این صندلی‌های سنگی که در سال ۲۰۰۰ میلادی در پشتیبانی از طرح «گفت و گو تمدن‌ها» و در مخالفت با نظریه ستیزه‌جویانه «برخورد تمدن‌ها» توسط هنرمند تندیس‌ساز آلمانی ساخته و در شهر و ایماز آلمان پرده‌بردار شد، نمادی است از گفت و گو فرهنگی شرق و غرب. دو صندلی تراشیده از سنگ خارا و بر فرشی سنگی که که همگان را به نشستن و گفت و شنود دعوت می‌کند.

■ ■ ■

باید اذعان داشت که خسرو ناقد در این کتاب با شما صادق است. نه به این معنای سلیبی که در کتاب‌های پیشین‌اش صداقت نداشت؛ بلکه به این معنای ایجابی که حجابی میان او و شما نیست. نویسنده خود را در پس واژه‌های سنگین فلسفی پنهان نمی‌کند. فکر خود را با دستگاه فلسفی خاصی عرضه نمی‌کند، که فرهنگ خود را با زبان تجربه برای شما باز می‌گوید. ناقد به مثابه یک ایرانی برای شما از اغیار سخن می‌گوید البته این خصوصیات در همه گفتارهای عیان نیست. نگارنده معتقد است که هر چه به سمت پایان کتاب می‌رویم، طریق‌ناکی مطالب جای خود را به تکرار می‌دهد. به زبان دیگر مقالات ابتدایی کتاب «در ستایش گفت و گو» زنده‌تر هستند و خصوصاً مقاله اول کتاب چشم و دل شما را می‌نوازد. به نظر می‌رسد ناقد در میانه عمر کتابی را به بازار فرستاده است که خصوصیاتی در خود دارد که معمولاً باید در پایان عمر به آنان پرداخت. این پرداخت پیش از موعد ناقد به «گفت و گو» را باید به فال نیک گرفت. چه اینکه هر چه تفلسف کنیم به «انسان حیوان ناطق است» می‌رسیم و هر چه تفکر کنیم، راه حلی جز «گفت و گو» پیش روی ما نخواهد بود. به همین معنا «گفت و گو» هم آغاز و هم پایان هر چیزی برای آدمی است و در این بین خوشش بکتابی که نشان و داعیه گفت و گو با دیگری را بر تازک دارد دلنشین است، حتی برای لحظه‌ای فرار از فلسفه و گریز از روزمرگی!

■ ■ ■

ادر آخرین گفتار کتاب، نویسنده با طرح این پرسش که آیا برخورد خشونت‌آمیز تمدن‌ها تنها راهی است که پیش روی جهان متکثر امروز قرار دارد و آیا این راه سرانجام به جنگ و ستیز منتهی می‌شود؟ به نقد گرایش‌های خشونت‌گرایانه در دنیای امروز پرداخته است. ناقد بر این باور است که اگر گسترش «فرهنگ گفت و گو» و ایجاد زمینه مناسب برای رفع تمام اختلاف‌های ملی و بین‌المللی از راه گفت و گو ممکن نگردد، قرن بیست و یکم نیز همانند قرن پیشین که با دو جنگ جهانی و ده‌ها جنگ خونبار و صدها درگیری خشونت‌آمیز پایان گرفت، با خطر جنگ و ستیز و برخوردهای خشونت‌بار در عرصه‌های داخلی و خارجی روبه‌رو خواهد شد. او بر گسترش «فرهنگ گفت و گو» به مثابه «بازدر» خشونت‌گرای در عرصه ملی و بین‌المللی تأکید می‌کند

کتاب «در ستایش گفت و گو» را که در دست گرفتیم، نگاهی به متن درج شده در پشت جلد آن که ادیبانه تنظیم شده بود، انداختم. کلیدواژه‌هایی همچون «شرق و غرب»، «حافظ و گوته» و «ایران و آلمان» ناخودآگاه ذهن را به سمت مبحث کلیشه‌ای و دم‌دستی «گفت و گو تمدن‌ها» می‌برد. اما آن متن پشت جلد نباید معیار قضاوت برای کتاب جدید «خسرو ناقد» باشد. بی‌اغراق باید گفت که نویسنده، کتاب خوشخوانی تصنیف کرده است. موضوعات انتخاب شده و نحوه پرداخت به موضوعات از شیرینی خاصی برخوردار است. نویسنده کتاب علاقه وافری به فلاسفه مخالف مارکسیسم دارد با دقیق‌تر بگوئیم: ناقد به متفکرانی گرایش دارد که هر یک نظام‌های توانلیابریستی را به گونه‌ای تجربه کرده و درباره آن آثاری نگاشته‌اند. در این چند ساله کتاب‌هایی از پوپر و کولاکوفسکی ترجمه کرده است و حتی شعرهایی از اریش فرید، شاعر آلمانی‌زبان ضدفاشیسم، اما قصه و جنس این کتاب با علاقه فلسفی نویسنده فاصله دارد. اگر چه روآوری به امر «گفت و گو» را می‌توان تأثیرپذیری از نگاره‌های مستقر در فلسفه کارل پوپر به شمار آورد و از این حیث می‌توان گفت ناقد قدم در راه علاقه خود گذاشته است، اما باید بلافاصله این نکته را افزود که اگر پوپر «سطوره چارچوب» را برای اهمیت دادن به گفت و گو نوشته است، اما سقراط، فیلسوف گفت و گو است، هابرماس در پی تبیین گفت و گو به مثابه امر موقوم سپهر عمومی است، کانت گفت و گو را محترم می‌شمارد و... مقصود از این سخنان آن است که هر فیلسوفی اهل گفت و گو است و به زبان دیگر آغاز و پایان هر فلسفه‌ای یا در حالت کلی‌تر (و البته مبهم‌تر)، آغاز و پایان هر امری گفت و گو است و خسرو ناقد در جدیدترین کتاب خود با مجموعه‌ای از گفتارهای گوناگون به ستایش فرهنگ گفت و گو پرداخته است.

■ ■ ■

کتاب تازه ناقد با عنوان «در ستایش گفت و گو» که به تازگی توسط انتشارات جهان کتاب منتشر شده، دربرگیرنده یک پیشگفتار و نوزده گفتار است که در سه بخش فرهنگ، ادبیات و جامعه تنظیم شده است. کتاب با پیشگفتاری با عنوان «در ستایش فرهنگ گفت و گو» آغاز می‌شود و نویسنده در همان آغاز تأکید می‌کند که «هیچ اصلی بالاتر از آمادگی انسان‌ها برای گفت و گو نیست؛ گفت و گو با «دیگری» به‌عنوان موجودی تاریخی، با پذیرش گفت و گو، خواه ناخواه، پذیرفتیم که تمام حقیقت کم نزد ما نیست، بلکه دیگری نیز بخشی از حقیقت را می‌تواند در اختیار داشته باشد حقیقت ملک طلق ما نیست و ما یگانه خزانه‌دار حقیقت نیستیم. بنابراین با آغاز

گفت و گو، اصل مطلق گرای دردم می‌شکند و آن همانا شک به اعتقاد مسلم به حقانیت خود است». با آن که گفتارهای این مجموعه هر کدام موضوع و ساختاری مستقل دارند، ولی از انسجام درونی و نگرش یگانه‌ای برخوردارند که آن‌ها را به هم پیوند داده است؛ موزائیک‌هایی رنگارنگ که همه در کنار هم، تابلو ستایش‌آمیز فرهنگ گفت و گو را شکل می‌دهند. ناقد در پیشگفتار کتاب می‌نویسد: «گفتارهایی را که در این دفتر فراهم آورده‌ام، حاصل دیدار سال‌های دور و نزدیک من با «دیگری» است؛ حاصل گفت و گو و نشست و برخاست با مردمان سرزمین‌هایی است که من بیش از سه دهه است در میانشان روزگار می‌گذرانم، با فرهنگ و ادبیات آنان آشنایم و گذشته و امروزشان را می‌شناسم و از جامعه و آداب و رسومشان شناخت دارم.»

در ستایش گفت و گو
خسرو ناقد
انتشارات جهان کتاب
چاپ اول: ۱۳۸۹
۳۰۰ صفحه
۶۰۰۰ تومان